

Tiivistelmä opinnäytetyöstä

Laitos
Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos

Tekijä
Väyrynen, Anna-Liisa

Työn nimi

Koutokeinon saamen kielen ja Sodankylän suomen kielen vokaalit - ensimmäisen tavun
kvalitatiivinen vertailu

monoftongien

Oppiaine
saamen kieli

Työn laji

pro gradu -tutkielma

Aika toukokuu
2003

Sivumäärä
135 + 12 liitettä

Tiivistelmä

Pro gradu -työssäni olen tutkinut Koutokeinon murteen ja Sodankylän yleispuhekielen vokaaleja. Tarkoituksenani on kuvailla ja vertailla sukulaiskielen vokaalien kvalitatiivisia eroja. Tutkimusmenetelmä on akustis-deskriptiivinen. Aineisto on mitattu puheanalyysiohjelmalla, joten tutkimusmenetelmä on myös kokeellinen. Teen tutkielmaa suomen kielen opiskelija Maarit Väilitalon kanssa. Koska meillä on eri pääaineet, valmiista tutkielmasta tulee saamen- ja suomenkielinen versio.

Tutkimusaineistomme on 100 tavallista pohjoissaamenkielistä ja 125 tavallista suomenkielistä kaksitavuista sanaa. Koutokeinon murteen vokaalijärjestelmässä on viisi perusvokaalia, etuvokaalit /i e/ , takavokaalit /u o / ja keskivokaali /a/. Sodankylän aineistossa on kaikki suomen kielen kahdeksan vokaalia, etuvokaalit /i e ä y ö/ ja takavokaalit /u o a/. Molempien kielten vokaalijärjestelmien foneemit voivat esiintyä /pitkinä/ ja /lyhyinä/. Koutokeinon murteen aineistona ovat Tuomas Maggan omassa väitöskirjassaan käytetyt nauhoitukset ja sanalistat. Sodankylän aineiston sanalistat olemme laatineet itse ja tehneet nauhoitusmatkan Sodankylään.

Informantteina on sekä Koutokeinon että Sodankylän aineistossa kolme miestä. Koutokeinon aineiston 100 koesanan mitattavien vokaaliäänteiden yhteismääräksi kertyy 300 vokaalia ja Sodankylän aineiston 125 koesanan vokaaliäänteiden yhteismääräksi 375 vokaalia. Koko tutkimuksemme koostuu siis 675 vokaaliäänteestä.

Tutkielman alussa asetimme hypoteesin siitä, miten Koutokeinon murteessa näkyy vokaalien vähäisyys. Suomen kieleen verrattuna saamen kielestä puuttuvat [y]-, [ä]- ja [ö]-vokaalit. Varsinkin [a]-vokaalille jää paljon tilaa vokaalikartassa, sillä se on ainoa matala vokaali tässä murteessa. Selitys saamen kielen lyhyen [a]:n pieneen F1:een ja suureen F2:een löytyy kielen kehityksestä. Vokaali on muotoutunut eri kehitysvaiheiden kautta nykyisen kaltaiseksi. Se on asettunut välisen ja matalan vokaalin välille ja samalla ääntymäpaikka on siirtynyt keskemäs, lähelle neutraalivokaali /a/:n ääntymäpaikkaa. Tutkimuksemme mukaan lyhyen [a]:n akustinen vaihtelualue limittyy F1- ja F2-taajuus-siltaan osittain suomen kielen aineiston [a]-, [ä]- ja [ö]-vokaalien kanssa. Koutokeinon murteen lyhyellä [a]:lla on suurempi tila käytettävänään formanttikartassa, eikä sillä ole vaaraa sekaantua muihin vokaaleihin. Myös pitkällä [a]:lla on enemmän tilaa formanttikartassa, vaikka muiden vokaalifoneemien kanssa ei ole päällekkäisyyttä havaittavissa. Vastauksena tutkielman alun pohdintaan, muodostuuko formanttikarttaan aukko tai tyhjä tila suomen kielen [ä]:n kohdalle, voidaan todeta näin olevan lähes varauksetta.

Formanttikartassa pitkät vokaalit ovat perifeerisempiä kuin lyhyet vokaalit maailman kielissä. Pääsääntöisesti molempien kielten aineistot noudattavat tätä piirrettä. Yleensä [ä]-vokaalissa on pienin laadullinen ero suomen kielen vokaalitutkimuksissa. Näin osoittautui olevan Sodankylän aineistossa. Myös [e]- ja [a]-vokaaleissa on vähäinen laatuero. Koutokeinon aineistossa [i]- ja [e]-vokaalin erot taajuusarvojen kesken ovat vähäiset. Koartikulaatiolla on vaikutusta vokaalin F1- ja F2-taajuusarvoihin jonkin verran.

Analysoimme vokaaleja hertsiarvojen perusteella, mutta joissakin kohdin olemme esittäneet taajuusarvot myös barkeina. Bark-asteikkoa käyttämällä on helpompi vertailla vokaalien välisiä eroja. Formanttikartat olemme laatineet käyttäen vain hertsiarvoja. Analyysiosuudessa olemme verranneet oman aineistomme vokaalien formanttiarvoja Wiikin (1965) väitöskirjan suomen kielen informanttien arvoihin.

Aineistomme kuuden koehenkilön vokaalituotoksien vertaileminen antaa jonkinlaisia viitteitä siitä, miten Sodankylän yleispuhekielen ja Koutokeinon murteen vokaalijärjestelmän vokaalit toteutuvat. Tutkielmamme informantit ovat miehiä ja siltä osin aineisto on yhtenäinen. Tutkimustuloksiin vaikuttavat aina myös yksilölliset ominaisuudet.